

**Вища освіта України. – Додаток 4, том III (15) — Тематичний випуск
«Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього
простору» – 2009. – 826с. (С. 592-597)**

УДК 130.2

Значення діалогу в міжкультурній взаємодії

У даній статті розглядається актуальність діалогу як цивілізованої форми міжкультурної взаємодії, та плекання толерантності у сучасному сповненому ризиків суспільстві.

Ключові слова: культура, міжкультурні комунікації, взаємодія культур, діалог, толерантність.

В даной статье рассматривается актуальность диалога как цивилизованой формы межкультурного взаимодействия и лелеяньє толерантности в современном наполненом рисков обществе.

Ключевые слова: культура, межкультурная коммуникация, диалог.

Досвід свідчить, що велика частина проблем під час спілкування з представниками інших культур виникає через нерозуміння причин поведінки одне одного, коли люди в певній ситуації очікують на конкретну поведінку, а не дочекавшись її, приходять до помилкових висновків щодо культури, з представниками якої вони спілкуються. Тому дуже важливим є той факт, що ми повинні осягнути стереотипи поведінки характерні для іншої культури. В даній ситуації необхідно познайомитися із характерними особливостями чужої культури, виробити вміння помічати міжкультурні відмінності, виховувати готовність визнати свої помилки в порушенні формальних або неформальних норм поведінки. Ми завжди повинні пам'ятати: немає культур хороших або поганих.

Більшість сучасних дослідників даної проблеми вважає, що діалогізм, як

філософський принцип, що спонукає до обмеження егоцентризму, утвердження відкритості в стосунках із зовнішнім світом, зможе в певній мірі вирішити цю проблему. Тому відбувається методологічний поворот від філософії свідомості до філософії комунікації, до діалогу. Міжкультурна взаємодія – це процес утвердження і подолання стереотипів, оскільки кожна культура сприймає іншу не адекватно, не в повному обсязі та питомій якості, а лише в тих компонентах і якостях, яких сама в певний період потребує.

Саме посилення міжкультурної взаємодії етносів є характерною ознакою сучасної доби. З одного боку вона може стати джерелом загострення етнокультурних суперечностей, а з іншого – навпаки, яскравим проявом однієї з об'єктивних закономірностей зближення етнічних культур. Будь-яка етнічна культура завдяки певним нормам, цінностям, ідеалам формує свій особливий культурний соціум, свою форму міжкультурної комунікації, свої морально-етичні засади суспільного життя, включаючи власні типи мислення, ціннісні орієнтації, що спираються на притаманне конкретному етносу самобутнє світосприйняття, тобто створює свою субкультуру. Жодна така субкультура не здатна замінити собою іншу. Однак, це не заперечує можливості їхньої взаємодії, що в подальшому стимулює розвиток їхнього саморозвитку. Проте не слід забувати, що дана тенденція за різних соціальних умов може проявлятися по-різному. Ряд дослідників при вивченні проблеми взаємодії культур з'ясували, що зміст і результати міжкультурних контактів здебільшого залежать від здібності учасників розуміти один одного і досягати згоди, яка головним чином визначається етнічною культурою кожної із взаємодіючих сторін, психологією народів, пануючими в тій чи іншій культурі цінностями. Ці взаємовідносини різних культур отримали назву в культурній антропології "міжкультурна комунікація", яку необхідно розглядати як сукупність різноманітних форм стосунків і спілкування між індивідами і групами, які належать до різних культур. Взаємодія культур – це особливий вид, безпосередніх відносин і зв'язків, що встановлюються між двома або декількома культурами, а також тих впливів взаємних змін, які проявляються в ході цих відносин. На сьогоднішній

день існує ряд видів транспорту і засобів комунікації які дозволяють десяткам мільйонів людей безпосередньо знайомитись з особливостями і цінностями культур інших народів. З перших контактів з цими культурами люди швидко переконуються, що представники цих культур по-різному реагують на зовнішній світ, в них є свої особисті точки зору, системи цінностей і норми поведінки, які суттєво відрізняються від прийнятих в їх рідній культурі. Таким чином виникають ситуації, в яких мають місце поняття "свій", коли мова йде про власну культуру і поняття "чужий", коли виявляються певні розбіжності в явищах іншої культури. Людина, яка стикається з чужою культурою, переживає ряд нових вражень і відчуттів при взаємодії з невідомим і незрозумілим культурним явищем. Як показують дослідження, щоб зорієнтуватись в чужій культурі, недостатньо використовувати лише свої знання і спостерігати за поведінкою іноземців. Набагато важливіше зрозуміти чужу культуру, тобто зрозуміти місце і значення нових незвичайних явищ культури і додати нові знання в свій культурний арсенал. Таким чином в міжкультурній взаємодії поняття "чужий" набуває важливого значення. Вирішального ж значення в таких процесах де відбувається безпосередня взаємодія культур, набуває зміна станів, якостей, сфер діяльності, норм, цінностей тієї чи іншої культури.

В одних випадках міжкультурна взаємодія може стати джерелом загострення етнокультурних суперечностей, вплив однієї культури може нести загрозу знеособлення і навіть асиміляції для інших, або навпаки. Міжкультурна взаємодія може сприяти процесу зближення етнічних культур, стимулювати їх розвиток і тим самим забезпечувати міжетнічну згоду та консолідацію суспільства. Такою формою взаємодії є діалог культур.

Вся історія людства — це діалог. Діалог пронизує все наше життя. Він є у своїй основі засобом здійснення комунікаційних зв'язків, умова взаємопорозуміння людей. Взаємодія культур, їхній діалог — найбільш сприятлива основа для розвитку міжнаціональних відносин. Так як діалог культур є формою взаємодії, розуміння й оцінки культурної предметності, він

знаходиться в центрі культурного процесу. Діалог — це спілкування з культурою свого "Я" і спілкування з іншими. Це діалог творця і споживача культурних цінностей, це і діалог поколінь, і діалог культур, як форми взаємодії і порозуміння народів. В міру розвитку торгівлі, добросусідства, міграції населення взаємодія культур неминуче поширюється. Вона служить джерелом їхнього збагачення і розвитку. Взаємодія культур і цивілізацій припускає якісь загальні культурні цінності. Діалог культур може виступати як примирювальний фактор, що попереджає виникнення воєн та конфліктів. Він може знімати напруження, створювати обстановку довіри і взаємної поваги. Поняття діалогу особливо актуальне для сучасної культури. Саме процес взаємодії і є діалогом, а форми взаємодії являють собою різні види діалогічних відносин. Діалог культур – це взаємовплив, за яким кожен може залишатись на своїй точці зору, але обох цей діалог сутнісно збагачує.

Ідея діалогу має глибоке минуле. Проблемами діалогу займались давньогрецькі філософи-софісти, Сократ, Платон, Аристотель, філософи епохи еллінізму. Хоча діалог як форма міжлюдського спілкування, існує з давніх часів, але по-справжньому проблемами діалогічних відносин зайнялися німецькі філософи І. Кант, І. Фіхте, Ф. Шелінг близько 200 років тому. Л. Фейєрбах започаткував дослідження діалогу початку ХХ століття, І. Гердер вважав взаємодію культур способом збереження культурного різноманіття.

Сьогодні особливої гостроти набула проблема досягнення взаєморозуміння між людьми, спільнотами та культурами. Більшість сучасних дослідників даної проблеми вважають, що діалогізм як філософський принцип, що спонукає до егоцентризму, утвердження відкритості в стосунках із зовнішнім світом, зможе в певній мірі вирішити цю проблему. Тому відбувається методологічний поворот від філософії свідомості до філософії комунікації, до діалогу. Саме діалогічність зв'язків різних культур, ступінь і міра відкритості, визначає істотну сторону історичного буття будь-якої культури. А необхідність розгляду національної культури в широкому контексті

міжкультурного спілкування, взаємодії між різновидами діалогу різної якості стає актом саморегулятивних і міжрегулятивних можливостей суб'єктів спілкування. Діалогізм взаємодії сприяє такій системі контактів культур, коли надбання однієї сторони лягає в основу створення цінностей іншою, а таким чином, як зазначає В.С. Біблер, "чужий" текст стає "своїм". Діалогізм – це основна ознака культури, особливий спосіб творення культурних цінностей. Світова культура включає в себе діалог різних суб'єктів, без позицій зверхності або неповаги до "чужого" авторитаризму, догматизму, національної обмеженості.

Діалог – це "зустріч між" людьми, передумовою якої виступає взаємна відкритість. У діалозі відбувається становлення людської особистості. Самими учасниками діалогу створюється спільна мова, що дає можливість досягти їм згоди, а не підкоряти іншого власній думці. Проблема діалогу, діалогу культур – це не тільки проблема діалогового спілкування на особистісному рівні, а також і діалогової комунікації на міждержавному рівні.

Актуальність зазначеної проблеми підтверджується численними дослідженнями вітчизняних та зарубіжних вчених. Значний інтерес становлять наукові доробки І. Дзюби, О.Майбороди, Д.Антонюка, Я.Дашкевича, М.Бахтіна, А.Перотті, Ю. Римаренка, А.Шкляра, М.Шульги та інших дослідників. Класиком теорії діалогу вважається М. Бубер. Вихідним пунктом концепції Мартіна Бубера служить діалогічний принцип. Людина знаходить власну сутність, тільки вбираючи в себе вселюдське, співвідносячи себе з іншими людьми.

В науково-дослідній літературі діалог визначається як одна із форм спілкування, пошуку об'єктивної істини у процесі поживлення обміну думками між співробітниками (особами, групами людей) [4.30]. Реальний діалог передбачає живе спілкування, наповнюючи життя повноцінним сприйняттям голосу кожного його учасника. Ця ідея була буквально вистраждана у ХХ столітті з її нечуваною ідеологічною нетерпимістю та масштабним геноцидом

як кредо нового гуманізму представниками "діалогічної філософії", серед яких можна виділити відомого російського мислителя М. Бахтіна. Саме він довів, що діалог – це не суперечка, яка у кінцевому результаті веде до загального смислового знаменника універсальної істини. Навпаки, діалог, згідно з поглядами філософа, з самого початку передбачає плюралістичний мир різних свідомостей, що постає творчим стимулом для продукування нових культурних цінностей [1.426]. Як відомо, бар'єром для спілкування будь-яких суспільних відносин можуть бути політичні, світоглядні, моральні, психологічні обмеження або заборони. Першим кроком на шляху подолання таких нагромаджень, звичайно є діалог культур.

У наш час поняття "діалогу культур" має досить широке використання. Під цим словосполученням розуміється "така форма і спосіб комунікації двох культур, коли кожна із сторін визнає іншу як рівну, виявляє до неї інтерес, визнає її відмінність, поважає її унікальність і водночас через пізнання і визнання характеристик іншої культури поглиблює уяву про себе, чіткіше усвідомлює себе, свої контури і якості, поглиблює самоідентичність" [5. 33].

Інтерес — початок діалогу. Діалог культур — це потреба у взаємодії, взаємодопомозі, взаємозбагаченні. Діалог культур виступає як об'єктивна необхідність і умова розвитку культур. У діалозі культур передбачається взаєморозуміння. Тобто діалог культур можливий лише на основі взаєморозуміння, але разом з тим — лише на основ індивідуального в кожній культурі.

М. Бахтін розробив методологію діалогу, де вказав можливі варіанти результатів даної дії:

- по-перше, синтез вихідних позицій, злиття їх в одну загальну;
- по-друге, коли при діалогічній зустрічі двох культур вони не зливаються і не переміщуються, а кожна зберігає свою єдність і відкриту цілісність;
- по-третє, можлива ситуація, за якою діалог веде насамперед до

розуміння істотних принципів різних вихідних настановлень, коли "чим більше розмежування, тим краще, але розмежування доброзичливого – без бійки на межі" [2. 360]. М. Бахтін намітив нову методологію гуманітарного знання, затвердив центральне значенні діалогу в культурі, багатоголосся культур, сприв появі ряду дослідників діалогу культур (А. Баткін, Г. Бірюкова, М. Каган, В. Маклін, Н. Перлина й інші). З'явилась "школа діалогу культур" (В. Біблера).

В. Сагатовський в статті "Діалог культур і "російська ідея" вважає, що існує ще й четвертий варіант результату діалогу, коли "домовитись не вдалося, позиції виявились не сумісними, зачеплені принципові інтереси, можливе (а іноді й необхідне) недіалогічне зіткнення сторін" [3. 21].

Але, якщо повернутись до вищесказаного, де діалог – це взаємопорозуміння, то останній варіант результату, швидше за все можна назвати конфліктною ситуацією.

М.Шульга у статті "Формула злагоди – діалог культур" доповнюючи думку М.Бахтіна запропонував такі умови, які ведуть до результативності діалогу:

- подолання егоцентризму кожної із сторін;
- визнання іншої сторони діалогу як рівноправного партнера;
- вияв толерантності і бажання почути і зрозуміти партнера;
- вияв сумніву, щодо основ, принципів власної позиції;
- визнання за партнером права мати іншу картину світу й інший сенс буття;
- розгляд досвіду іншої сторони як знання, що розширює горизонт власного буття [6. 32].

Отже, під діалогом розумітимемо таку комунікаційну взаємодію, яка веде до вирішення існуючих спільних проблем на основі принципів толерантності та необхідності збереження існуючого культурного різноманіття світу. Такий

діалог, що можна бачити із самої дефініції, передбачає тривалий і складний процес вироблення адекватних моделей побудови нової соціокультурної конструкції, що відповідала б викликам часу, однак саме він може закласти основи майбутньої системи людських відносин в межах полікультурного світу. І, якщо ми сьогодні говоримо про діалог культур, то повинні врахувати цей такий діалог, де існує не принцип переконання, а взаємовплив, взаєморозуміння: коли кожен залишається при своєму, але обох цей діалог сутнісно збагачує.

Література

1. Бахтін М.М. Эстетика словесного творчества. – М.: Искусство, 1986.
2. Бахтін М.М. Вказана праця.
3. Сагатовський В.Н. Діалог культур і "російська ідея" // Диалог украинской и русской культуры в Украине. Материалы конференции / Редкол.: Н.А. Шульга и др. – К., 1998.
4. Словник соціологічних і політологічних термінів: Довідник / Уклад.: В.І. Астахова, В.І. Даниленко, А.І. Панов та ін. – К.: Вища школа, 1993.
5. Шульга М.О. Формула злагоди – діалог культур // Віче. – 1997. - № 1. С. 33.
6. Шульга М.О. Вказ. праця.
7. Грушевицька Т.Г., Полков В.Д., Садохин А.П. Основы межкультурной коммуникации: Учебник для вузов / Под ред. А.П.Садохина. – М.: ЮНИТИ – ДАНА, 2002.
8. Садохин А.П. Межкультурная коммуникация. – М.: Альфа-М; ИНФРА-М, 2006.

The Meaning of the Dialogue in the Interaction of Cultures

The dialogue as the form of civilized communication is observed in the article. Also the dialogue can cultivate be used to increase and polite and nobel forms of communication in the modern society.

Key words: culture, inter-cultural communication, interaction of cultures, dialogue, and courtesy.